Az Agrárgazdasági Tanács állásfoglalása az agrárgazdaság 2010. évi helyzetéről

POPP JÓZSEF – SZÉKELY CSABA

Kulcsszavak: agrárágazat, agrárpolitika, agrárszabályozás, vidékfejlesztés, környezetvédelem.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Összefoglalóan megállapítható, hogy 2010-ben kedvező fejlemény a gazdálkodók jövedelemhelyzetének javulása, valamint a növekvő mezőgazdasági és élelmiszeripari külkereskedelmi mérleg. Ugyanakkor továbbra is aggodalomra ad okot a kivitel és behozatal termékszerkezetének alakulása (feldolgozott termékek importhányada magas, exporthányada alacsony), a foglalkoztatás csökkenése, a növénytermelés és az állattenyésztés aránya, valamint a csökkenő támogatások hatására negatív jelenség volt a beruházások visszaesése. A jelentés pontos képet ad az élelmiszer-gazdaságról, azaz a termékpályáról, a dezintegráció és a nemzetközi versenyképesség problémáiról. A termékpálya szereplői mindaddig ki lesznek téve a hektikus ármozgásoknak, amíg nem jön létre közöttük bizalmi viszony. Ennek kiépítésére szükséges törekedni a beszállítók, a feldolgozók és kereskedők között, egyébként nem leszünk képesek csillapítani az egyes termékek nagy árkilengéseit.

BEVEZETÉS

A 2005. évi XXVIII. törvénnyel módosított 1997. évi CXIV. törvény kötelezően írja elő, hogy a kormány évente számoljon be az országgyűlésnek az agrárgazdaság helyzetéről, a mezőgazdasági termelők jövedelemviszonyairól, a főbb agrárpolitikai célok megvalósulásáról, a végrehajtott intézkedésekről, valamint a költségvetési támogatások felhasználásáról. Ez évben a Jelentés a korábbinál nagyobb hangsúlyt helyez a magyar élelmiszer-gazdaság vidékfejlesztésben betöltött többfunkciós szerepére és az élelmiszer-gazdasági foglalkoztatottak létszámának alakulására. A Jelentés valós képet mutat az agrárgazdaság 2010. évi teljesítményeiről és magában foglal minden olyan létező információt, ami az agrárgazdaság 2010. évi folyamatainak megismertetéséhez és nemzetgazdasági szerepének megítéléséhez szükséges.

A törvény az Agrárgazdasági Tanácsot (Tanács) véleményező és javaslattevő szereppel ruházza fel, ezért az agrárágazat legfontosabb szereplőinek képviselőit magában foglaló Tanács a jelentést a hivatkozott törvény alapján 2011. szeptember 29-én megtárgyalta, majd értékelte. A tanulmány a Tanács állásfoglalása alapján készült, amely teljes terjedelemben tartalmazza a 14 pontban megfogalmazott Ajánlásokat is.

ÁLTALÁNOS MEGÁLLAPÍTÁSOK

Az agrárgazdaság 2010. évi helyzetéről készült Jelentés a korábbinál nagyobb hangsúlyt helyez a magyar élelmiszer-gazdaság vidékfejlesztésben betöltött többfunkciós szerepére és az élelmiszer-gazdasági foglalkoztatottak létszámának kérdésére. A termelési szempontok mellett tehát markánsan képviseli a környezeti, társadalmi, szociális és foglalkoztatási szem-

pontokat is. A beszámoló két év helyett több év, sőt lehetőség szerint az uniós tagországok adatainak összehasonlításával készítette el az elemzést. Nagyobb hangsúlyt kapott a WTO-tárgyalás, a KAP-reform folyamata, az agrárdiplomáciai tevékenység bemutatása, a családi és egyéni gazdálkodás szerepe, valamint a szövetkezési formák jelentősége.

A WTO-tárgyalások célja az élelmiszer-gazdaság nemzetközi kereskedelmének további liberalizációja. A WTO-tárgyalásokon a kötelezettségvállalások módszereit, irányát és paramétereit rögzítő tárgyalási módozatok megvitatása zajlik. Magyarország érdeke, hogy a tárgyalások eredményei a KAP keretei között maradjanak.

A VM diplomáciai tevékenységének középpontjában a 2011. évi uniós elnökségi feladatokra való felkészülés állt. Minden szomszédos relációban 2010-ben sorra került a határvízi egyezmények kormánymeghatalmazotti találkozóira. A különböző gazdasági vegyes bizottságok (GVB), azok mezőgazdasági munkacsoportjai jó fórumot teremtettek az ágazati együttműködés koordinálására. Az Európai Bizottság 2010. november 18-án közzétette közleményét a hatékonyabb, innovatívabb, egyszerűbb és zöldebb KAP jövőjéről. A radikális változtatás helyett a KAP funkciójának megőrzésére helyezik a hangsúlyt, ami egybeesik a magyar politikai érdekekkel. Komoly diplomáciai sikerként könyvelhető el, hogy Magyarország további három évvel meghosszabbította a 2011-ben lejáró földmoratóriumot. A Parlament által elfogadott Magyarország Alaptörvénye az agrárgazdaságra és a vidékre vonatkozó követelményeket is tartalmaz.

A FÖLDHASZNÁLAT, A TERMŐFÖLD VÉDELME ÉS A VÍZGAZDÁLKODÁS

Sajnálatos tény, hogy a Jelentés nem ad pontos tájékoztatást a földhasználatról. Ellentmondásos adatok szerepelnek a különböző adatbázisokban. A használatban lévő földterület 51%-án magánszemélyek, 40%-án gazdasági társaságok, 5%-án pedig szövetkezetek gazdálkodtak 2010-ben. A magánszemélyek által használt földterület aránya 2006-hoz viszonyítva 2%-kal emelkedett, a szövetkezeteké 2%-kal csökkent, a gazdasági társaságoké nem változott. A földhivatalok 2322 hektár termőföld végleges más célú hasznosítását engedélyezték, amely a 2009. évinek mindössze 67%-a. A végleges más célú hasznosításra engedélyezett termőföldek után 2010-ben az előző évinél 60%-kal több, közel 7 milliárd forint földvédelmi járulék került befizetésre a központi költségvetésbe.

A részarány-földkiadás keretében a *Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal* (MgSzH) 2010-ben közel 4000 részarány-tulajdonos tulajdonát nevesítette 4122 hektár termőföldön. Emellett 1868 hektár természetvédelmi terület, valamint 1466 hektár művelés alól kivett terület tulajdoni viszonyait rendezték. További 34 ezer hektár terület jogállásának rendezését szükséges még megoldani. A földhivatalok 2010-ben is folytatták a részarány-földkiadás során keletkezett osztatlan közös tulajdonok megszüntetésére irányuló eljárásokat.

A Nemzeti Földalapkezelő Szervezet a *Nemzeti Földalapról* (NFA) szóló 2010. évi LXXXVII. törvény hatályba lépését követően, 2010. szeptember 1-jén alakult meg újra. Az NFA a törvény hatálya alá tartozó ingatlanokkal kapcsolatos jogok és kötelezettségek tekintetében jogutódja az MNV Zrt.-nek, de nem jogutód szervezet. A 2010-es évben megtörtént a folyamatban lévő ügyiratanyagok, valamint a szerződéstár átvétele az MNV Zrt.-től. Az NFA vagyoni körébe 2009-ben 1,907 millió hektár földterület tartozott. Az NFA 2010-ben elemezte és feltárta a tulajdonosi joggyakorlásba tartozó termőföldek hasznosításának struktúráját, és elkezdte kidolgoz-

ni a lejárt földhasználati jogcímű területek 2011. évi átmeneti hasznosításának módját. Megalkotta a vagyongazdálkodásával kapcsolatos tervezés elveit, a birtokpolitikai irányelvekre figyelemmel.

Magyarországon a termőföldek minőségi védelmét, azaz a termőföldek termékenységének és minőségének megóvását, javítását, fizikai, kémiai és biológiai romlásának megelőzését az állam a talajvédelmi hatóság útján látja el. A talajvédelmi hatósági ügyek száma 2010-ben meghaladta a 10 ezret, a kiadott 241 bírságoló határozat 31 millió forint bírságot jelentett (ebből a talajvédelmi bírság 27 millió forint volt). Talajvédelmi járulék megállapítása 107 alkalommal történt, amely összesen 63 millió forint bevételt jelentett.

A 2010. évi parlagfű-felderítés lehetőségeit alapvetően az ország nagy részén tapasztalt ár- és belvíz határozta meg, a földhivatalok 2010-ben 9524 hektár területen 6011 parlagfűfoltot derítettek fel. Említést érdemel, hogy Magyarországon 2 millió hektár savanyodásra hajlamos terület található, a savanyodás elleni talajjavítás azonban az uniós feltételek ellenére sem rendelkezik támogatási jogcímmel. Továbbá sürgős cselekvést igényel a parlagfűvel kapcsolatos problémák kezelése. Az érintettek gyakran forráshiány és a szélsőséges időjárás miatt képtelenek a szakszerű talajművelésre és növényápolásra, ezért büntetésekre számíthatnak. A parlagfű-felderítés jelenlegi módszerével mindösszesen 9524 hektár fertőzött terület került felderítésre, ezzel szemben a fertőzött terület a becslések szerint eléri a 2 millió hektárt, ugyanis a parlagfű nem mezőgazdasági területeket is érint (pl. útszegélyek).

A mezőgazdasági vízgazdálkodás kiemelt célja a mezőgazdasági termelés biztonságának megteremtése, beleértve egyrészt a szükség szerinti belvízelvezetést, másrészt aszályos időszakban a vízpótlást. Hazánkban 46 155 kilométer csatorna segíti a vízelvezetést és biztosítja az öntözést, melynek kevesebb mint ötöde a vízügyi igazgatóságok kezelésében lévő kizárólagos állami tulajdon. A 2010. évi rendkívüli meteorológiai viszonyok miatt országos átlagban a lehullott csapadék meghaladta az 1000 mm-t, ami folyamatos belvízi védekezést tett szükségessé a vízi létesítményeken. Alapvető szemléletváltás szükséges a racionális földhasználat, a belvíztűrés és a keletkezett károk finanszírozásában.

A MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS ÉS A BIODIVERZITÁS

2010-ben 2009-hez viszonyítva az előzetes adatok szerint a mezőgazdasági termelés volumene 5,7%-kal csökkent, míg a mezőgazdasági termékek termelőiár-színvonala 16,8%-kal, *a mezőgazdaság teljes kibocsátása 10,1%-kal, 1807 milliárd forintra emelkedett.* Így a mezőgazdasági GDP aránya a nemzetgazdaságon belül 2,5-ről 2,9%-ra nőtt. *Az élelmiszeripar teljesítménye további 1,9%-kal járult hozzá a GDP-hez. A teljes élelmiszerlánc mintegy 10%-kal járult hozzá a nemzetgazdaság teljesítményéhez.* A mezőgazdaság GDP-termelése az időjárás és a gyakran változó piaci viszonyok függvényében évről évre ingadozik, hosszabb távon az ágazat nemzetgazdasági GDP-hez való hozzájárulását indokolt legalább 3,5-4,0% között stabilizálni. *Az élelmiszer-gazdaság nemzetgazdasági szerepe világszerte csökken. Hazánkban is hasonló folyamatok játszódnak le,* annak ellenére, hogy 2010-ben 10,1%-kal nőtt a mezőgazdasági GDP Magyarországon. Ennek következtében a mezőgazdaság részaránya a foglalkoztatásban is folyamatosan csökkent.

A mezőgazdasági termelés a sokéves törekvések ellenére továbbra is egyoldalú, mert nem sikerült erősíteni az állattenyésztés mezőgazdaságban betöltött szerepét. *A növénytermesztés aránya a mezőgazdasági bruttó kibocsátásból 2010-ben 57,9%-ra nőtt, míg az állattenyésztés részesedése 34,2%-ra csökkent.* A mező-

gazdasági szolgáltatások a teljes kibocsátás 5,8%-át adták, a nem mezőgazdasági másodlagos tevékenységből pedig 2,1% származott. E folyamat következményeként tovább romlanak az ágazat foglalkoztatási kilátásai.

Magyarországon 2010-ben 127 605 hektáron folyt ökológiai gazdálkodás, ebből 97 854 hektár már átállt, 30 021 hektár átállás alatt lévő terület. *Az ökológiai területek nagysága uniós csatlakozásunk óta stagnált, sőt 2009 után 2010-ben is csökkent.* A 300 ezer hektáros célkitűzés (2006-ra, majd 2013-ra) egyelőre irreális elképzelés. A termelési szerkezetben 85%-ot képvisel a szántóföldi termelés és a rét-legelő, kissé nőtt (4,4%-ra) az ültetvények aránya. Hazánk adottságai egyértelműen alkalmasak magas biológiai értékű, piacképes biotermékek előállítására. Indokolt megvizsgálni, hogy miért stagnál az ökológiai gazdálkodással hasznosított terület. A vidékstratégiában célszerű figyelembe venni, hogy a biogazdálkodás más és esetenként magasabb szaktudást és szakértelmet igényel a hagyományos gazdálkodásnál.

Az erdőgazdálkodás anyagi teljesítményét és az erdő vagyoni értékét, valamint annak hozadékát sokszorosan meghaladja az immateriális érték, mivel az erdő a társadalom egészének szolgálatába állítva, sokirányú környezetvédelmi, közjóléti funkcióin keresztül hozzájárul a lakosság életminőségének javításához. *Az állami tulajdonú erdőkben folyó gazdálkodás szakmai színvonala összességében jó, a magán-erdőgazdálkodásra inkább közepes szakmai színvonal jellemző.* Az erdőgazdálkodók a jogszabályokban előírt erdőfelújítási kötelezettségeknek eleget tettek. 2009–2010-ben csupán 5 ezer hektár új erdő telepítésére került sor, ami az ÚMVP-ben előírt ütemterv (2007–2013 között évi átlagban 10 ezer hektár) tartását nem teszi lehetővé. 2010-ben nem teljesültek az elvárások, *a kitermelt mennyiségnek 70%-a került energetikai és faipari hasznosításra*. A maximális kitermelési lehetőség (10,5 millió köbméter) 70%-os kihasználása ugyanakkor megfelel a fenntartható gazdálkodás feltételeinek.

A magyar vadgazdálkodás a kedvező földrajzi és tájegységi adottságok, a természeti erőforrások megőrzése mellett az ökológiailag átgondolt, kiegyensúlyozott szabályozás és hasznosítás alapelveit követi. A magyar vadgazdálkodás kedvező megítélése elsősorban a kiemelkedő értékű szabad területi nagyvadállományon, valamint a jól szervezett, minőségi vadászati szolgáltatáson alapszik. Az ágazat eredményességében meghatározó a külföldiek bérvadásztatása. A vadgazdálkodás továbbra is exportorientált, évente közel 25 ezer külföldi vadász fordul meg Magyarországon, az ágazat teljes bevételének mintegy harmada még mindig a külföldi vendégek vadásztatásából adódik. A vadhús-értékesítés a teljes ágazati bevétel mintegy ötödét teszi ki. A vadhús-felvásárlási átlagárak az elmúlt év folyamán enyhén emelkedtek, ami a vadászatra jogosultaknál némi többletbevételt eredményezett.

Magyarországon az étkezési hal termelése 2010-ben 20,2 ezer tonna volt, ami 3%-kal visszaesett az előző évihez képest. A tógazdaságok és az intenzív üzemek árukibocsátása minimális mértékben elmaradt a 2009. évitől, és ugyanez volt jellemző a természetes vizeken folytatott halászatra is. Tógazdasági haltermelés 23,6 ezer hektárt kitevő tóterületen folyt. Új tavak nem létesültek az év folyamán, de 132 hektár tóterületet rekonstruáltak. A tógazdaságok és intenzív haltermelő üzemek 2010-ben 20,7 ezer tonna halat termeltek, ebből az étkezési hal mennyisége 14,2 ezer tonna, amely az előző évhez képest 3,9%-os csökkenést jelent. A természetes vizekről és víztározókról jelentett halfogás 6,2 ezer tonna volt, ebből az étkezési hal 6 ezer tonnát tett ki. Az elmúlt években az

étkezési halak előállításának tendenciája csökkenő. 2010-ben a tógazdasági haltermelők már nem kaphattak agrár-környezetvédelmi támogatást az extenzív halastavak fenntartásáért, ami jelentősen rontotta a szektor jövedelmezőségét.

A genetikai sokféleség (biodiverzitás) megőrzése hozzájárul a globális élelmezésbiztonsághoz. Ennek érdekében a VM nagy hangsúlyt fektet régi növény- és állatfajtáink, mint nemzeti örökségünk megőrzésére, a hazai génbankhálózat helyreállítására. 2010. november 1-jétől két új intézményt hoztak létre, nevezetesen a tápiószelei génbankot *Növényi Diverzitás Központ* (NÖDIK) néven (MgSzH intézménye volt), illetve a korábban herceghalmi *Állattenyésztési Kutató Intézethez* tartozó gödöllői *Kisállattenyésztési Kutatóintézet és Génmegőrzési Koordinációs Központot* (KÁTKI). A két nagy múltú intézmény korábbi feladatai mellett ellátja a hazai növényi és állati genetikai erőforrások védelmével kapcsolatos koordinációs, illetve egy új magyar génmegőrzési hálózat kialakításával kapcsolatos feladatokat. *A biodiverzitás megőrzésének támogatása azonban nem terjed ki a vírusmentes szaporítóanyagot előállító törzsültetvényekre* (a privatizált vállalatok génmegőrzésére ugyanis nem terjed ki a támogatás). A génmegőrzés kiemelt állami funkció, ezért a tárca tulajdonformától függetlenül kezelje a biológiai sokféleség megőrzését.

A FOGLALKOZTATOTTSÁGBAN BETÖLTÖTT SZEREP

A mezőgazdasági munkaerő-felhasználás sajátossága, hogy a gazdasági szervezetek és az egyéni gazdaságok esetében a munkaerő-felhasználás eltérő módon valósul meg. Míg a gazdasági szervezetekben rendszerint folyamatosan, napi 8 órában történik a foglalkoztatás, addig az egyéni gazdaságokban jelentős a részmunkaidős és az időszakos munkát végzők aránya. Az összes munkaerő-ráfordítás értéke az éves munkaerőegységgel (ÉME) fejezhető ki, amelynek segítségével a néhány órás, illetve időszakos munkavégzés teljes munkaidős munkavégzésre (évi 1800 óra) számítható át. Megkülönböztetjük a fizetett és a nem fizetett munkavégzést is, utóbbi az egyéni gazdaságokban a háztartások tagjai által végzett mezőgazdasági munkát jelenti. A mezőgazdaságban a nem fizetett és az időszakos munkavégzést is figyelembe véve az összes munkaerő-ráfordítás 2010-ben 414 ezer ÉME-nek felelt meg, ami 2,4%-kal maradt el a 2009. évitől. *A nem fizetett munkaerő felhasználása 2,3%-kal, a fizetett munkaerőé 2,8%-kal volt alacsonyabb, mint 2009-ben. A mezőgazdaságban, erdőgazdálkodásban és a halászatban 2010-ben átlagosan a megújított ágazati besorolás (TEÁOR'08) szerint 171,8 ezer főt foglalkoztattak* (a fő jövedelemszerző tevékenység és a fizetett munkaerő alapján), *ami a nemzetgazdasági összes foglalkoztatottak 4,5%-át teszi ki*. Ezek az adatok a megelőző évhez képest nem mutatnak szignifikáns változást. *Összességében a mezőgazdaság súlya a foglalkoztatásban 2010-ben csökkent*, amihez az élőmunka-igényes ágazatokban a kedvezőtlen időjárás által okozott terméskiesés is hozzájárult.

A MEZŐGAZDASÁGI ÉS ÉLELMISZER-IPARI VÁLLALKOZÁSOK EREDMÉNYESSÉGE

A mezőgazdaságban kettős könyvvitelt vezető vállalkozások adózás előtti eredménye 2010-ben az előző évi 35,9-ről 49,8 milliárd forintra, azaz 38,6%-kal nőtt, ugyanakkor a 2008. évi 86 milliárd forintos eredmény alig 60%-át érte el. Az adózás előtti eredmény javulása két fő tényezőnek köszönhető. Egyrészt *a forint árfolyamgyengülésének hatására* az exportbevétel 10,81%-kal haladta meg az előző évit, másrészt *a mezőgazdasági termékek termelői árszínvonala 16,8%-os emelkedésének*

köszönhetően a belföldi értékesítés nettó árbevétele 2,87%-kal nőtt. A biztosításra fordított kiadások 9%-os csökkenése a biztosítási hajlandóság alacsonyabb szintjére utal, ami növeli az ágazat jövedelem-instabilitását.

Aggasztó, hogy az agrárhitel-állomány csökkent, s ennek következtében a bankköltségek és a kamatjellegű ráfordítások 9,34; illetve 16,24%-kal csökkentek, így a teljes kötelezettségállomány is mérséklődött.

Az egyéni gazdaságokban kedvezőtlen és romló a korstruktúra, a gazdaságvezetők szakképzettségi szintje alacsony. Míg a fiatal (34 éves és az alatti) gazdálkodók aránya 2,1 százalékponttal, a 35–54 év közöttieké pedig 5,3 százalékponttal csökkent, addig az idősebb (55 év feletti) gazdálkodók aránya 7,5 százalékponttal magasabb a tíz évvel korábbihoz képest. 2010-ben az egyéni gazdálkodók 14,1 százaléka rendelkezett valamilyen mezőgazdasági alap-, közép- vagy felsőfokú szakképzettséggel.

Az élelmiszeriparban működő kettős könyvvitelt vezető vállalkozások adózás előtti 51 milliárd forint eredménye 2010-ben alig változott, 2,6%-kal növekedett az előző évihez viszonyítva. A hosszú lejáratú kötelezettségek csaknem 10%-kal mérséklődtek, a rövid lejáratú kötelezettségek azonban 3,21%-kal nőttek, elsősorban a szállítók 4,01%-os állománybővülése következtében. A bankhitelállomány az élelmiszeriparban is csökkent, ami a finanszírozási gondok súlyosbodását jelzi.

Az élelmiszer-feldolgozó ipar termelésének volumene 2010-ben 0,4%-kal mérséklődött az előző évhez képest, ugyanakkor az összes ipari termelés több mint 10%-kal nőtt. Az elmúlt 5 évben 2006 kivételével minden évben zsugorodott az élelmiszertermelés volumene. A foglalkoztatottak átlagos létszáma 2010-ben 1%-kal, 97,4 ezer főre emelkedett. A külföldi tőke aránya 2010-ben 1%-kal, 49%-ra nőtt, igaz, hogy ez az arány 2000-ben még 62,7%-ot ért el. A beruházás folyó áron 89,9 milliárd forintot tett ki, ami 17%-os növekedést jelent az előző évhez viszonyítva.

A KERESKEDELMI FORGALOM ÉS A KÜLKERESKEDELEM

A kiskereskedelmi forgalom 2007 óta tartó csökkenése 2010-ben is folytatódott, amikor további 2,1%-kal csökkent az előző évihez képest. A hazai élelmiszer-gazdaság közvetlen termelői értékesítése nemzetközi összehasonlításban viszonylag jelentős, bár csökkenő tendenciájú. A *GfK Hungária Piackutató Intézet* 2010-ben végzett felmérése szerint a közvetlen értékesítési csatornák a napi fogyasztási cikkek vásárlásából 2009-ben már csak 9%-ot tettek ki. A közvetlen értékesítés elterjedtsége erősen termékcsoport- és méretfüggő: a zöldség-gyümölcs, a bor, a tojás esetében hagyományosan magas (10-25%), a tejnél és a húsnál is jelentős (5-7%). A jelenlegi csökkenő szerepe ellenére a közvetlen értékesítésben komoly, de szegmentált piaci lehetőség rejlik**,** egyrészt az e-kereskedelem növekedésére, másrészt a magyar eredetű terméket kereső fogyasztók vásárlási szokásaira alapozva. *Tovább folytatódott a belföldi értékesítés visszaesése.* Az élelmiszer-gazdaság tehát a hazai piacon szenvedi el veszteségeit. Fontos prioritás *a hazai tulajdonban lévő feldolgozóipar fejlesztése* a növényi, a kertészeti és állati termékek tekintetében.

A mezőgazdasági és élelmiszer-ipari termékek kivitelének értéke 5,8 milliárd eurót, behozatalának értéke 3,7 milliárd eurót tett ki. Az EU-csatlakozást követő években az agrár- és élelmiszertermék kivitele és behozatala euróban számolva évről évre emelkedett, 2009-ben azonban 12%-kal csökkent. *2010-ben a külkereskedelem 2,1 milliárd eurós exporttöbbletet eredményezett, amely 9%-kal meghaladta a 2008. évi kiugróan magas és 22%-kal a 2009. évi értéket. Ugyanakkor nem sza-*

bad figyelmen kívül hagyni, hogy évek óta probléma a feldolgozott termékek kivitelének alacsony és behozatalának magas aránya. Az agrár-külkereskedelem pozitív egyenlegének 74%-át ugyanis az alapanyagok, és csupán 19%-át a késztermékek adták.

MEGÚJULÓ ENERGIA BIOMASSZÁBÓL

A 2009/28/EK irányelv minden tagállam számára kötelezővé teszi a közlekedésben felhasznált megújuló energia részarányának 10%-ra emelését 2020-ig. Magyarország nemzeti cselekvési terve szerint a közlekedésben felhasznált megújuló energia 95%-a (energiatartalom alapján) folyékony bioüzemanyag lesz 2020-ban, ebből 475 ezer tonna bioetanol és 230 ezer tonna biodízel. A cselekvési terv mind a bioetanol, mind a biodízel teljes mennyiségének hazai gyártását irányozza elő. 2010-ben 128 ezer tonna bioetanolt és 150 ezer tonna biodízelt állított elő Magyarország. 2020-ig tehát közel négyszeresére szükséges növelni a bioetanol és másfélszeresére a biodízel termelését.

Magyarországon csupán 15 mezőgazdasági biogázüzem létesült 2010-ig bezárólag, ezek átlagos teljesítménye 1 MW volt. A szilárd biomassza a legnagyobb mértékben hasznosított megújuló energiaforrás: az összes zöldenergia 83%-a biomassza-alapú volt 2008-ban. A legnagyobb mennyiségben az erdőgazdálkodásból származó nyersanyagok hasznosulnak: az energetikai célú biomassza 90%-a tűzifa. A jövőben az eddiginél jobban indokolt kiaknázni a mezőgazdasági melléktermékek és hulladékok felhasználásában rejlő lehetőségeket, illetve hatékonyabban célszerű hasznosítani az erdőkben keletkező biomasszát.

A VIDÉKFEJLESZTÉS

A vidéki területek évtizedek óta fontos elemei a szakpolitikák – különös tekintettel a vidék- és területfejlesztés – formálásának. 2010-től az Európai Bizottság egységes lehatárolást léptetett életbe. Az új besorolás a korábbi településszintű népsűrűségi értékek helyett 1 km²-es négyzetrácsos felosztás alapján – 300 fő/km² népsűrűségi küszöbértéket alkalmazva – megyei szintet vesz figyelembe. Magyarországon Budapest egyedüliként kapott alapvetően városi besorolást. *A vidéki területek szerepe hazánkban az új tipológia szerint is jelentősebb az uniós átlagnál.* Az alapvetően vidéki területek aránya jóval magasabb (66,3%) mind a régi, mind az új tagállamok átlagához (56,0%, illetve 58,4%) képest. A vidékhez kötődő népesség aránya pedig több mint kétszerese a régi tagállamok átlagának, de még az új tagállamok átlagát is meghaladja. Ennek köszönhető, hogy *hazánkban a foglalkoztatás közel fele is a vidékhez kötődik*. Ugyanakkor a gazdasági fejlődés mozgatórugója még mindig Budapest, hiszen míg *a bruttó hozzáadott értéknek csak alig több mint egyharmada kötődik a vidékhez*, addig a lakosság ötödét tömörítő főváros a bruttó hozzáadott érték majdnem kétötödét adja.

A vidék társadalmi-gazdasági állapota több indikátor segítségével értékelhető. *A vidéki térségek gazdasági, társadalmi, infrastrukturális helyzete az országos átlaghoz viszonyítva elmaradott. Egyes vidéki térségeket a népesség öregedése és további csökkenése fenyegeti a gazdasági elmaradottság mellett.* A vidéki megélhetés egyik fontos forrása a mezőgazdaság, miközben tendenciájában a vidéki területeken az ágazat hozzájárulása a bruttó hozzáadott értékhez csökkent és a foglalkoztatásban betöltött szerepe is mérséklődik. A tartós munkanélküliség átlagosnál magasabb aránya a megélhetési és foglalkoztatási lehetőségek beszűkülését jelzi. A vállalkozási aktivitás a vidéki térségekben gyengébb, a vállalkozások innovációs képessége szerény mértékű és a jövedelem is alacsonyabb az országos átlagnál. A me-

zőgazdasági üzemekben egyre kevesebb embernek tudnak munkát biztosítani. A vidékfejlesztést egyrészt a központi (felülről jövő) fejlesztéspolitikai beavatkozások, másrészt a vidéki életminőség javítására tett helyi (alulról jövő) egyéni és közösségi kezdeményezések, erőfeszítések határozzák meg. Magyarországon az erre irányuló legfőbb uniós programot a LEADER alkotja. A 96 „előzetesen elismert" vidékfejlesztési akciócsoport lefedi az ország valamennyi támogatásra jogosult települését. A hazai agrár-vidékfejlesztés további legfontosabb feladata a vidéki térségekben a lakosság alacsony gazdasági aktivitásából, az alacsony foglalkoztatottságból, tehát az alacsony jövedelemszintből fakadó társadalmi feszültségek kezelése.

A KÖRNYEZETVÉDELEM

A termőtalajok termékenységét és termőképességét a helytelen mezőgazdasági műveléshez köthető degradációs folyamatok, a belvizek és aszályok következtében fellépő szikesedés, a talajok savanyodása korlátozza. Magyarország felszíni és felszín alatti vízkészletekben bővelkedik, hasznosításuk hiánya pazarlás. A hazai vízkészlet, ivóvízbázis minőségét pontszerű, illetve diffúz szennyezés (leginkább nitrát) fenyegeti. Magyarországon a mezőgazdasági tevékenységhez köthető légszennyezés mértéke és összetétele jellemzően megfelel az EU-átlagnak. Az ország területének 9,1%-a országos jelentőségű védett természeti terület, 21%-a a Natura 2000 hálózat része. A környezet- és természetvédelem fokozódó térnyerése megteremti a környezeti állapot hosszú távú javulásának lehetőségét. A környezet- és tájgazdálkodás elve alapján folytatott mezőgazdasági művelés hozzájárul a vidéki táj fenntartásához, az élőhelyek megőrzéséhez a fontos ökoszisztéma-szolgáltatások nyújtása érdekében. *Fokozottan alkalmazkodni szükséges az éghajlatváltozáshoz, illetve készülni a hatások mérséklésére, az abból származó károk enyhítésére és helyreállítására.* A „helyes környezeti állapot" fenntartását a kölcsönös megfeleltetés, az agrár-környezetvédelmi intézkedések és a Natura 2000 területek biztosítják. *Elengedhetetlen az országos környezeti monitoringrendszer javítása*, illetve kiépítése. Nem egyértelmű, hogy ki milyen jogkörrel rendelkezik a mezőgazdasági eredetű nitrát- és nitritszennyezés, az ivóvízkészletet szennyező növényvédőszer-maradékok mintavételével kapcsolatban. Arról sincs információ, hogy az egyes években (például 2010-ben) hány mintavétel történt és a vizsgálat milyen eredménnyel zárult.

AZ AGRÁR- ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI TÁMOGATÁSOK ALAKULÁSA

Az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alapból és a központi költségvetésből 2010-ben összesen 533,5 milliárd forint támogatás kifizetésére került sor, ebből az uniós összeg 425,8 milliárd forint, a nemzeti költségvetésből fedezett rész 107,7 milliárd forint volt. A nemzeti költségvetésből finanszírozott támogatások mellett az uniós források nagysága sem érte el az előző évi értéket, 2010-ben 31,5 milliárd forinttal maradt el a 2009. évitől. Így összességében a termelők mintegy 100 milliárd forinttal kevesebb támogatást kaptak, mint egy évvel korábban. A beruházási színvonal csökkenéséhez hozzájárult, hogy az EMVA-kifizetések 20 milliárd Ft-tal maradnak el az előző évitől. A nemzeti költségvetésből nyújtott támogatás jelentősen csökkent (66,4 milliárd Ft-tal) az előző évihez képest (174,1 milliárd Ft). A kormány 2010-ben nem biztosította a nemzeti agrártámogatások reálértékének megőrzését. Az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló törvény 1 § (1) bekezdése előírja, hogy „a központi költségvetés évenkénti elfogadása során az Országgyű-

lés biztosítja, hogy a 2005. évi költségvetési törvény szerinti támogatási összeghez képest az agrárgazdaság nemzeti hatáskörben nyújtandó támogatás – beleértve az Európai Unió által biztosított közvetlen termelői támogatás nemzeti kiegészítését is – (a továbbiakban: nemzeti támogatás) reálértéke a támogatások kiegyenlítődésének időpontjáig megőrzésre kerül". A KSH által megadott fogyasztói árindexekből kalkulált 30,1%-os korrekciós tényezővel számítva ez 2010-ben minimálisan 230,9 milliárd forint kifizetésével valósult volna meg, ezzel szemben csupán 107,7 milliárd forint tényleges kifizetés áll.

A RÉGÓTA ÉGETŐ PROBLÉMÁK

Megállapítható, hogy máig sem készült el egy világos koncepció *a fekete- és szürkegazdaság, a számla nélküli kereskedelem relatíve nagy súlyának, az erdők illegális kitermelése és a terménylopások visszaszorítására, ami rontja az ágazat versenyképességét, akadályozza fejlődését*!

A foglalkoztatásban 2010-ben is csökkent a legális, fizetett munka aránya, mert nem sikerült érdemben előrelépni az alkalmi- és idénymunka-vállalás szabályozásának egyszerűsítésében (a telefonos bejelentés nem zökkenőmentes, a nyilvántartás nem egyszerűsödött). Ennek következménye, hogy az idénymunkát erőltetett gépesítéssel váltják ki. Így a képzetlen, korlátozottan foglalkoztatható munkavállalói réteg számára egyre jobban szűkül a munkalehetőség, sőt a paraszti munkakultúra fontos eleme, a kalákamunka is kihalásra van ítélve. *A munkahelyteremtést minden lehetséges eszközzel indokolt támogatni. Ehhez elsősorban a munkahelyeket kínáló vállalkozások helyzetét célszerű javítani.*

AZ AGRÁRGAZDASÁGI TANÁCS AJÁNLÁSAI

Az Agrárgazdasági Tanács megállapítja, hogy az élelmiszer-gazdaság hatékonyságának javítása és a válság kezelése érdekében a következő kérdésekben *szükséges stratégiai és operatív döntéseket hozni.*

1. Az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló törvény előírásaiból teljesült az agrárollóra vonatkozó előírás (a mezőgazdasági termelői árak nagyobb mértékben növekedtek, mint a termelői felhasználások ára). Ugyanakkor nem teljesült a nemzeti támogatásokra vonatkozó jogszabály. A Jelentés helyesen állapítja meg, hogy a 230,2 milliárd Ft-tal szemben a 2010. évi nemzeti támogatás 107,7 milliárd Ft volt. Az Agrárgazdasági Tanács álláspontja szerint az ágazatnak a KAP-pal összhangban új kihívásokra kell válaszolnia, ezért *a Tanács javasolja az agrárgazdaság fejlesztéséről szóló törvény módosítását.*

2. Az Agrárgazdasági Tanács véleménye szerint az élelmiszer-gazdaság teljesítménye a nemzetközi folyamatok és versenyfeltételek tükrében mérhető össze. Magyarországon az élelmiszer-ellátási lánc szereplői között nem fedezhetők fel a kölcsönös előnyökön alapuló, hosszú távú együttműködés jelei. A Tanács azzal a javaslattal fordul a kormányhoz, hogy – az érintett tárcák bevonásával – *segítse elő a kölcsönös előnyöket biztosító együttműködés kiépítését az élelmiszerlánc szereplői között*, figyelembe véve az EU más tagországaiban működő megoldásokat.

3. A magyar állattenyésztés folyamatos leépülése már a növénytermelés lehetőségeit is veszélyezteti. A romló nemzetközi versenyképességet a szakmai, szervezettségi stb. hiányosságokon túlmenően makrogazdasági feltételek is befolyásolják. A Tanács javasolja, hogy a kormány tárja fel az állattenyésztés fejlődését, versenyképességét hátráltató makrogazdasági feltételeket, az önkormányzatok szerepét, a szakképzett munkaerő-ellátás lehetőségeit, a vagyonbiztonság fokozását, a finanszírozás lehetőségeit, valamint az adó- és járulékterhek mérséklését.

4. A nemzetközi verseny kihívásaira a finanszírozási rendszer hazai adottságoknak és sajátosságoknak megfelelő átalakításával lehet válaszolni. A folyó termelés, a készletezés, az értékesítés hitelforrásainak bővítése és a különböző kedvezményekhez (uniós és nemzeti támogatások, beruházási hitelek) kapcsolódó források kínálata mellett *indokolt javítani a hitelfelvételi lehetőségeket.*

5. A termőfölddel való célszerű gazdálkodás nemzeti ügy. A Tanács javasolja az agrárkormányzatnak, hogy *rendezze a föld- és földhasználati nyilvántartást, akadályozza meg a túlzott mértékű földkivonást, és gondoskodjon az állami földek birtokpolitikai irányelveknek megfelelő, célszerű hasznosításáról.*

6. A korábbi években *nem történt érdemi előrelépés a mezőgazdasági vízfelhasználás tekintetében*, ezért komplex és átfogó módon szükséges újraértékelni Magyarország vízgazdálkodását, vízhasznosítását és a vízkormányzás teendőit. Magyarország meliorációs rendszerének nagy részét beszántották, megszüntették, illetve karbantartását hanyagolták, ami hozzájárult a belvízzel veszélyeztetett területek arányának növekedéséhez. A meliorációs rendszerek helyreállítása számos adminisztrációs akadályba ütközik. További probléma a csatornák és azokhoz vezető földutak tulajdonviszonyainak rendezetlensége, a forgalomképes művekről és az önkormányzatok tulajdonában levő létesítményekről nem készült leltár.

7. Különösen a kertészet és az állattenyésztés piaci pozíciójának erősítése, a foglalkoztatottak egzisztenciájának javítása és versenyképességük növelése érdekében a jövőben *nagyobb figyelmet érdemelnek a termelői szerveződések, a különféle összefogások kialakításának elősegítése és erősítése.* A gazdálkodók jogi, szaktanácsadási, igazgatási, pénzügyi és infrastrukturális segítséget igényelnek. Emellett hatékony kommunikációval kell tudatosítani a gazdákban, hogy e szerveződések nemzetközi versenyképességük jövőbeni zálogát jelentik.

8. A Tanács álláspontja szerint *kiemelten szükséges kezelni a támogatások átláthatóságát.* A rendszer működtetése segítségével a közvéleményt is tájékoztatni kell a támogatások felhasználásának társadalmi előnyeiről. Ehhez hasonlóan egyszerűsíteni és ügyfélbaráttá indokolt tenni a támogatások és pályázatok eljárásrendjeit. A Tanács felkéri az agrárkormányzatot, hogy *adjon folyamatos, részletes tájékoztatást célprogramonként az ÚMVP előrehaladásáról, a keretek eddigi lekötéseiről és a kifizetésekről.*

9. A Tanács javasolja *a generációváltás kérdésének eddigieknél hangsúlyosabb, komplex kezelését.* Kiemelt célnak kellene tekinteni a mezőgazdasági tevékenységet élethivatásnak választó fiatal gazdálkodók erősítését és ösztönzését.

10. Az élelmiszeripar helyzetének romlása a mezőgazdasági termékek iránti keresletet is negatívan érinti. Az élelmiszergazdaság jövője szempontjából indokolt, hogy *a kormány tárgyalja meg az élelmiszeripar helyzetét* a versenyképesség és vertikális kapcsolatok javítása céljából.

11. A Tanács javasolja a vadászat és vadgazdálkodás eredményességét gátló tényezők rendezését. Örvendetes a vadállomány, ezen belül a gímszarvas- és a vaddisznóállomány gyarapodása. Ugyanakkor a nemzeti parkok térségében a vaddisznó és gímszarvas növekvő kártétele már a termelés biztonságát veszélyezteti (ültetvényekben is), a vadgazdaságok pedig nem képesek helytállni az okozott kárért. Indokolt vadgazdálkodási eszközökkel mérsékelni a kártételt.

12. A mezőgazdasági termelés túlnyomó részét (85%-át) a kkv-k (őstermelők, egyéni vállalkozók és jogi személyiségű társaságok) állítják elő. A Tanács fontosnak tartja a kkv-k „helyzetbe hozását", ezért javasolja, hogy a kormány az EU-

jogszabályokkal összhangban *biztosítson nagyobb hozzáférést az élelmiszer-gazdasági kkv-k részére a strukturális és kohéziós alapokból.*

13. A Tanács kiemelt jelentőséget tulajdonít a megújulóenergia-felhasználásnak. Ehhez a Tanács szükségesnek tartja a mezőgazdasági és erdészeti eredetű biomasszából előállított energiák átvételi rendszerének újraszabályozását, különösen a melléktermékekből és a hulladékból előállított energia felhasználásának ösztönzését.

14. A Tanács felhívja a figyelmet az agrároktatásban, a kutatásban, a szaktanácsadásban és a vidéki kommunikációban jelentkező hiányosságokra. A sikeres gazdálkodói adaptáció záloga a változó piaci normákhoz, trendekhez és új technológiai elemekhez igazodó képzés és továbbképzés, valamint az ökonómiai és fenntarthatósági szemlélet formálása. A Tanács javasolja, hogy a Kormány vizsgálja felül az agrárkutatás és intézményei gyorsan romló anyagi helyzetét. A leépítés helyett helyezzen nagyobb hangsúlyt az agrár- és vidékfejlesztési oktatás (alap-, közép- és felsőfokú), kutatás és az innováció nemzeti forrásból történő fokozottabb támogatására.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Agrárgazdasági Tanács (2011): Állásfoglalás az agrárgazdaság 2010. évi helyzetéről készült Jelentéshez. – (2) European Commission (2011): Europe in figures-Eurostat yearbook 2010. Eurostat. http://eurostat.ec.europa.eu/eurostat – (3) FAO (2011): Food and agriculture commodities production. Food and Agriculture Organization of the United Nations.http://faostat.fao.org – (4) KSH (2011): Statisztikai Évkönyv 2010. Központi Statisztikai Hivatal – (5) Magyar Köztársaság Kormánya (2011): J/4455. számú jelentés az agrárgazdaság 2010. évi helyzetéről I-II. kötet. VM, Budapest. 2011. október – (6) OECD (2011): Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2011: OECD countries and emerging economies. Organisation for Economic Cooperation and Development – (7) OECD-FAO (2011): OECD-FAO Agricultural Outlook 2011-2020. Organisation for Economic Cooperation and Development, Food and Agriculture Organization of the United Nations – (8) Országos Halászati Adattár (2011): Halászat és fogyasztás. Halászati és Öntözési Kutatóintézet, Szarvas, www.haki.hu/dokumentumok/dir22 – (9) Országos Vadgazdálkodási Adattár (2011): Vadgazdálkodási statisztikai adatok 1996-2010. Szent István Egyetem, Gödöllő – (10) Vidékfejlesztési Minisztérium (2011): Jelentés az agrárgazdaság 2010. évi helyzetéről. – (11) Vidékfejlesztési Minisztérium (2011): Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Központ Erdészeti Igazgatóság.

TARTALOM

Tenk Antal: Karácsonyi fohász ... 603

Popp József – Székely Csaba: Az Agrárgazdasági Tanács állásfoglalása az agrárgazdaság 2010. évi helyzetéről ... 604

TANULMÁNY

Kapronczai István: A magyar agrárgazdaság napjainkban ... 615

Hegedűsné Baranyai Nóra: A kukorica és a vágósertés felvásárlási árának és mennyiségének ciklikussága ... 629

Mészáros Kornélia – Béres Dániel: A magyar marhahús versenyesélyei az EU-ban ... 635

Györe Dániel: Közvetlen értékesítés az egri borászatokban ... 642

Pupos Tibor – Kis-Simon Tünde – Pintér Gábor – Kovács Zoltán: A készletgazdálkodás optimalizálási módszereinek gyakorlati alkalmazása ... 648

Ábel Ildikó: Üszőellések elkülönített elszámolásának hatása az eredményre és a vagyonra ... 657

Deák Zsuzsanna – Hajdu Istvánné: Az élelmiszer-ipari vállalkozások környezeti teljesítménye és a pénzügyi eredmények ... 662

VITA

Alvincz József: Válaszúton a kormányzati agrárpolitika ... 668

Buday-Sántha Attila: A közvetlen termelői értékesítés szerepe, jellemzői ... 680

SZEMLE

Széles Gyula: Buday-Sántha Attila „Agrár- és vidékpolitika" című könyvének bemutatása ... 688

Szűcs István: Megjelent Takácsné György Katalin „A precíziós növénytermelés közgazdasági összefüggései" című könyve ... 692

KRÓNIKA

Tenk Antal: A huszonöt éves VEAB Agrárökonómiai Munkabizottsága és a **gazdálkodás** ... 694

Csete László: A 90 éves Kovács Ferenc akadémikus köszöntése ... 698

Csete László: Láng István akadémikus köszöntése ... 701

Csete László: Elköszön a főszerkesztő! ... 705

Summary ... 707

Contents ... 713